

Этнапедагагічная мадэль прафесійнай падрыхтоўкі будучых спецыялістаў сацыяльнай сферы для работы ў полікультурным соцыуме

А. Л. Міхайлава,

дактарант, кандыдат педагагічных навук, дацэнт,
Беларускі дзяржаўны педагагічны
ўніверсітэт імя Максіма Танка

Сучасныя пераўтварэнні ў сусветнай прасторы карэнным чынам змянілі структуру еўрапейскага грамадства ў напрамку яго дэмакратызацыі, этнічнай талерантнасці і полікультурнасці. Вынікі гэтых пераўтварэнняў закранулі і сацыяльную прастору Рэспублікі Беларусь. Дадзеныя абставіны прывялі да неабходнасці актывізацыі нацыянальнай самасвядомасці прадстаўнікоў этнічных груп, народаў у новых сацыяльна-культурных умовах, вызначылі мэтазгоднасць і патрэбу ў распрацоўцы сістэмы каштоўнасцей, энсу і прызначэння полікультурнай адукацыі.

Ва ўмовах полікультурнай прасторы і сучаснага стану сацыяльна-культурнай, сацыяльна-педагагічнай і сацыяльна-эканамічнай сітуацыі, што характарызуецца сацыяльнай ізаляцыяй, маргіналізаванасцю і недастатковай адаптаванасцю пэўных сацыяльна-дэмаграфічных груп насельніцтва да новых сацыяльна-культурных каштоўнасцей, узнікае вострая патрэба падрыхтоўкі спецыялістаў сацыяльнай сферы, здольных не толькі прафесійна вырашаць многія сацыяльныя праблемы прадстаўнікоў розных этнічных груп і народаў, але і паспяхова камунікаваць і знаходзіць агульную мову з імі.

Мэтазгоднасць распрацоўкі этнапедагагічнай мадэлі прафесійнай падрыхтоўкі будучых спецыялістаў сацы-

яльнай сферы ў полікультурным соцыуме пацвярджаецца ў тым ліку і праз наяўнасць наступных супярэчнасцей: паміж сацыяльным і дзяржаўным заказам на самаразвіццё, творчую і прафесійную самарэалізацыю выпускнікоў ВНУ і недастатковай распрацаванасцю канцэптуальных асноў станаўлення будучага спецыяліста для работы ва ўмовах полікультурнага соцыуму, а таксама несістэмнай практыкай стварэння неабходных і дастатковых умоў для індывідуалізацыі працэсу прафесійнай падрыхтоўкі будучых спецыялістаў з улікам іх этнічнай або нацыянальнай прыналежнасці; паміж патрабаваннем гарманічнага развіцця кампанентаў полікультурнага асяроддзя, у якой функцыянуе і развіваецца складанаарганізаваная сістэма ВНУ, і фрагментарным, падчас стыхійным, падыходам да яе стварэння ў рэгіёне альбо, наогул, падтрымка працэсаў глабалізацыі.

Мэта нашага даследавання – прадстаўленне этнапедагагічнай мадэлі прафесійнай падрыхтоўкі будучых спецыялістаў сацыяльнай сферы для работы ў полікультурным соцыуме і характарыстыка яе кампанентаў.

Канцэптуальнай асновай даследавання з'явіліся: філасофска-метадалагічны аналіз кампетэнтнаснай парадыгмы ў адукацыі (А. Л. Андрэеў) [1]; кампетэнтнасны падыход у вывучэнні адукацыйных стандартаў (В. У. Краеўскі, А. В. Хутарскі) [2]; глабалізацыя і нацыяналізацыя ў фарміраванні прафесійнай кампетэнтнасці спецыяліста сацыяльнай сферы (Я. А. Баўэр, В. П. Барысенка, Н. Ю. Кліменка) [3; 4].

Сучасная сацыяльная прастора Рэспублікі Беларусь і яе рэгіёнаў уяўляе адмысловы полікультурны соцыум, у склад якога ўваходзяць прадстаўнікі розных этнічных груп і народаў, этналінгвістычных, этнасацыяльных і канфесійных супольнасцей, гарадской і сельскай субкультур, розных сацыяльна-эканамічных слаёў насельніцтва.

Паняцце «соцыум», паводле «Сацыялагічнага энцыклапедычнага слоўніка», – гэта «ўстойлівая сацыяльная супольнасць, што характарызуецца адзінствам умоў жыццядзейнасці людзей у пэўных істотных адносінах і ў адпаведнасці з гэтым адзінствам культуры» [5, с. 336]. Магчымым з'яўляецца прадстаўленне соцыуму як сацыяльна-тэрытарыяльнай супольнасці, што характарызуецца сукупнасцю сацыяльных, эканамічных, палітычных сувязей, узаемаадносін паміж людзьмі, а таксама выступае ў якасці самастойнай арганізацыі жыццядзейнасці. Паняцце «полікультурны соцыум» разглядаецца намі як пэўная геаграфічна вызначаная сацыяльная прастора, у якой супольна пражываюць і ажыццяўляюць камунікацыю прадстаўнікі рознай этналінгвістычнай, рэлігійнай і сацыяльна-эканамічнай прыналежнасці. Мы звяртаем увагу на той факт, што ва ўмовах полікультурнага соцыуму зносіны паміж людзьмі як носбітамі этнакультурных звычаяў

і традыцый адбываюцца перш за ўсё на аснове дыялогу культур – сукупнасці непасрэдных адносін, сувязей, што складваюцца паміж прадстаўнікамі розных культур на асобасным і этнічным узроўнях. Асобасны ўзровень дыялогу культур звязаны з фарміраваннем або трансфармацыяй асобы пад уздзеяннем «знешніх» у адносінах да яго звыклага культурнага асяроддзя, культурных традыцый. Этнічны ўзровень дыялогу культур характарызуецца зносінамі паміж рознымі лакальнымі сацыяльнымі супольнасцямі пэўнага полікультурнага соцыуму.

Культурная разнастайнасць сучаснай нацыі павялічваецца, і народы, этнічныя групы, што ў яе ўваходзяць, імкнуцца знайсці і выкарыстаць прававыя, палітычныя, этнапедагагічныя сродкі для захавання і развіцця ўласнай цэласнасці і культурнай унікальнасці, бо кожны народ і кожная этнічная група вызначаюцца пэўнымі спецыфічнымі характарыстыкамі, асаблівай самасвядомасцю. Таму для паспяховага функцыянавання ва ўмовах полікультурнага асяроддзя неабходнай умовай з'яўляецца спазнанне яго этнакультурнага складу і спецыфікі для эфектыўных зносін у межах дыялогу культур, а ў нашым выпадку – і эфектыўнай прафесійнай дзейнасці спецыялістаў сацыяльнай сферы.

Так, этнапедагагічнае мадэляванне прафесійнай падрыхтоўкі будучых спецыялістаў падразумявае не толькі ўлік спецыфічнага адукацыйнага кантынума пэўнай вышэйшай навучальнай установы, але і полікультурнай прасторы, арыентаванай на супрацоўніцтва розных культур, іх дыялог, развіццё талерантнасці, асабістай ініцыятывы і добразычлівасці ва ўзаемаадносінах.

Ментальнасць беларусаў прадугледжвае талерантныя адносіны да іншых народаў і культур, дэманструе павягу да нацыянальных, рэлігійных, культурных асаблівасцей прадстаўнікоў розных дыяспар. Усё гэта абумоўлівае пераўтварэнне сацыяльнага асяроддзя, характэрнай асаблівасцю якога з'яўляецца поліэтнічнасць. Так, прафесійная кампетэнтнасць спецыяліста сацыяльнай сферы павінна арганічна спалучацца з этнакультурнай кампетэнтнасцю як уласцівасцю асобы, што выяўляецца ў наяўнасці сукупнасці аб'ектыўных уяўленняў і ведаў аб пэўнай культуры і рэалізуецца праз кампетэнцыі (прафесійныя і сацыяльна-асобасныя), а таксама мадэлі паводзін, адпаведныя міжэтнічнаму ўзаемаразуменню і ўзаемадзеянню. Менавіта таму неабходным ва ўмовах вышэйшай навучальнай установы будзе стварэнне арганізацыйна-педагагічных умоў, якія паспрыяюць фарміраванню прафесійных кампетэнцый будучых спецыялістаў сацыяльнай сферы для работы ў полікультурным соцыуме. Сярод іх:

1) арганізацыя змястоўна-інфармацыйнага забеспячэння індывідуалізацыі прафесійнага станаўлення будучага спецыяліста з улікам яго ментальнасці і этнарэгіянальных асаблівасцей, з улікам прынцыпу полікультурнасці, сацыяльнага заказу і патрабаванняў стандарту ў прафесійнай падрыхтоўцы спецыялістаў сацыяльнай сферы, асаблівасцей інфармацыйнага і тэхналагічнага развіцця адукацыйнага асяроддзя;

2) улік канкрэтна-гістарычнай і сацыяльна-педагагічнай сітуацыі грамадскага развіцця рэгіёна і магчымасцей яго сацыяльнага асяроддзя, нацыянальных, рэгіянальных і гістарычных асаблівасцей ажыццяўлення прафесійнай дзейнасці ў сацыяльнай сферы;

3) далучэнне студэнтаў да разнастайнай дзейнасці, якая прадугледжвае развіццё камунікатыўных навыкаў у полікультурным соцыуме, з мэтай фарміравання іх прафесійных і сацыяльна-асобасных кампетэнцый;

4) забеспячэнне рэалізацыі індывідуальнага прафесійнага станаўлення будучых спецыялістаў сацыяльнай сферы ў працэсе сацыяльна-культурнай і творчай дзейнасці, падчас навучальных і вытворчых практык, падрыхтоўкі курсавых і дыпломных работ з улікам іх ментальнасці, творчых і навуковых інтарэсаў;

5) аптымізацыя рэалізацыі прафесійнага станаўлення будучых спецыялістаў сацыяльнай сферы ў полікультурным асяроддзі ВНУ на ўзроўні распрацоўкі і рэалізацыі канцэпцый, рэгіянальных і міжнародных праграм і праектаў.

У адпаведнасці з адукацыйным стандартам вышэйшай адукацыі агульнымі мэтамі падрыхтоўкі спецыялістаў сацыяльнай сферы з'яўляюцца:

- фарміраванне і развіццё сацыяльна-прафесійнай, практыка-арыентаванай кампетэнтнасці, што дазваляе спалучаць акадэмічныя, сацыяльна-асобасныя і прафесійныя кампетэнцыі для вырашэння задач у сферы прафесійнай і сацыяльнай дзейнасці;

- фарміраванне прафесійных кампетэнцый, што дазваляе з улікам спецыфікі будучай прафесійнай дзейнасці эфектыўна вырашаць задачы арганізацыі сацыяльна-педагагічнай работы ва ўстановах адукацыі, сацыяльнай дапамогі і сацыяльнага абслугоўвання ва ўстановах сістэмы сацыяльнай абароны насельніцтва [6].

Згодна з пастаўленымі мэтамі ў адукацыйным стандартце маюцца дакладныя патрабаванні да акадэмічных, сацыяльна-асобасных і прафесійных кампетэнцый будучага спецыяліста. Фарміраванне прафесійнай кампетэнтнасці падразумявае набыццё, развіццё і спалучэнне вышэйзгаданых кампетэнцый, што адбываецца падчас вучэбнай і пазавучэбнай дзейнасці, праходжання студэнтам практык і ўдзелу ў мерапрыемствах, акцыях. Многія акадэмічныя і сацыяльна-асобасныя кампетэнцыі на момант паступлення абітурыента ў ВНУ ўжо сфарміраваны, таму прымальнай сітуацыяй будзе ўдасканаленне ўказаных кампетэнцый у студэнцкім асяроддзі, ва ўмовах гарадскога соцыуму, ва ўмовах полікультурнай студэнцкай супольнасці.

У сценах ВНУ будучы спецыяліст атрымлівае асновы прафесійнай кампетэнтнасці як сукупнасці ведаў і ўменняў, якія вызначаюць выніковасць працы; як аб'ёму навыкаў выканання задачы; як камбінацыі асобасных якасцей і ўласцівасцей; як комплексу ведаў і прафесійна значных якасцей асобы; як вектара прафесіяналізацыі; як адзінства тэарэтычнай і практычнай гатоўнасці да працы; як здольнасці ажыццяўляць міжкультурную камунікацыю ў адпаведнасці са спецыфікай прафесійнай дзейнасці.

Прафесійная кампетэнтнасць спецыяліста сацыяльнай сферы як складанае інтэгратыўнае ўтварэнне ўключае шэраг кампанентаў:

- аксіялагічны – прадстаўлены агульначалавечымі каштоўнасцямі, якія абмяркоўваюцца, крытычна ацэньваюцца і становяцца складнікамі духоўнага свету чалавека;

- культуралагічны – адлюстроўвае разнастайныя культурныя сферы, у якіх адбываецца жыццядзейнасць чалавека (акадэмічная, аздараўленчая, крэатыўная); агульнакультурныя здольнасці, неабходныя ў прафесійнай дзейнасці; каштоўнасці і традыцыі нацыянальнай культуры і дзеянні па іх захаванні, адраджэнні, рэтрансляцыі;

- маральна-этычны – разумеецца як станаўленне грамадзянскай пазіцыі і назапашванне вопыту: перажыванне і пражыванне эмацыянальна насычаных сітуацый; гуманных паводзін; арганізацыя акцый міласэрнасці; клопат пра блізкіх; памяркоўнасць да іншых людзей; адэкватная самаацэнка.

Камунікатыўная кампетэнтнасць як адзін з асноўных параметраў прафесійнай дзейнасці спецыяліста сацыяльнай сферы разглядаецца намі ў кантэксце ацэнкі асноўных бакоў камунікацыі: абмену інфармацыяй, узаемадзеяння і ўзаемаразумення. Спецыяліст ва ўстановах, падпарадкаваных Міністэрству сацыяльнай абароны насельніцтва, пастаянна мае зносіны з кліентамі: наведвальнікамі, прасіцелямі, заступнікамі. Гэта значыць, што адной з самых галоўных асаблівасцей прафесійнай дзейнасці спецыяліста з'яўляецца кліентурная дзейнасць. Крызісная сітуацыя кліента, з якой мае справу спецыяліст, абумоўлівае пэўную ступень напружанасці ў зносінах з кліентам, што прад'яўляе строгія патрабаванні да камунікатыўных навыкаў спецыяліста, якія можна аб'яднаць паняццем «камунікатыўная кампетэнтнасць». Ад ступені развіцця дадзенай якасці шмат у чым будзе залежыць эфектыўнасць узаемадзеяння з кліентам. Спецыяліст устаноў адукацыі або сацыяльна-педагагічных устаноў ажыццяўляе арганізацыю і каардынацыю сацыяльна-педагагічнай дапамогі, падтрымкі і суправаджэння дзяцей, якім неабходна дзяржаўная абарона і падтрымка, арганізуе і карэктуюе ўзаемаадносіны ў адукацыйным працэсе ўстановы адукацыі і ў адкрытым соцыуме, актыўна кантакціруе з усімі ўдзельнікамі педагагічнага працэсу – педагогамі, вучнямі, бацькамі/законнымі прадстаўнікамі дзіцяці.

Этнапедагагічная падрыхтаванасць студэнта-выпускніка да будучай прафесіі з'яўляецца інтэгратыўным утварэннем, якое, па-першае, падкрэслівае грамадскую, этнасацыяльную прыналежнасць студэнта да пэўнага народа, народнасці або нацыі (ментальнасць студэнта); па-другое, паказвае актыўны ўплыў на ўсё, што акружае студэнта, на ўклад жыцця, на якасныя характарыстыкі яго як будучага спецыяліста сацыяльнай сферы (этнасацыяльны вопыт сям'і і асяроддзя студэнта, яго самога);

па-трэцяе, падразумявае наяўнасць рэшткавага ўзроўню этнапедагагічных ведаў, значных у будучай прафесійнай дзейнасці.

Станаўленне будучага спецыяліста па сацыяльнай рабоце адбываецца ва ўзаемасувязі з яго асобасным развіццём, бо ў сценах ВНУ студэнт «карэкціруе» рысы свайго характару ў адпаведнасці з будучай прафесіяй, «праграмуе» паводзіны ў залежнасці ад канкрэтных сітуацый, знаходзячы ідэальныя алгарытмы, вызначае стыль узаемаадносін з іншымі людзьмі. Такое асобаснае развіццё ажыццяўляецца ў адпаведнасці з ментальнасцю народа, з традыцыямі грамадскага ўзаемадзеяння ў адпаведным соцыуме. Традыцыі ўяўляюць сабой калектыўную памяць народа, у іх фіксуецца прынцыпы ўзаемаадносін, ідэалы пэўнай этнічнай супольнасці. За многія гады чалавекам назапашаны вялікі вопыт перадачы моладзі агульнакультурных ведаў, базавых сацыяльных уменняў і навыкаў. Выхаваўчая народная практыка прапануе традыцыйныя метады фарміравання ў падрастаючага пакалення ўяўленняў аб агульнай культуры светабудовы, аб месцы чалавека ў гэтым свеце на аснове маральна-культурных каштоўнасцей. Сёння, у век уніфікацыі многіх бакоў нашага жыцця, этнічныя традыцыі не страцілі сваіх пазіцый. Паколькі ў кожнай культуры ёсць свае законы, нормы і правілы паводзін, то пры ўзаемадзеянні з прадстаўнікамі іншых народаў трэба быць этнакультурна кампетэнтнымі, здольнымі да міжкультурнай камунікацыі.

Зыходзячы з вышэйзгаданых акалічнасцей, лагічным бачыцца выхад на мадэль фарміравання прафесійных кампетэнцый будучых спецыялістаў сацыяльнай сферы для працы ў полікультурным соцыуме (малюнак 1), асноўнымі структурнымі кампанентамі якой з'яўляюцца:

- кампетэнтнасны блок – уключае ведавы (узровень прафесійных ведаў і агульнапрафесійнай сфарміраванасці асобы), камунікатыўны (абмен інфармацыяй, узаемадзеянне, разуменне) і прафесійна-дзейны (фарміраванне прафесійных кампетэнцый) кампаненты;

- сацыяльны блок – уключае камунікатыўна-адаптацыйны (уменне мець эфектыўныя зносіны з прадстаўнікамі розных сацыяльных груп, падтрымліваць размову, выклікаць давер, уменне канструяваць прадуктыўны дыялог, забяспечваць канфідэнцыяльнасць і ананімнасць атрыманай інфармацыі) і ментальна-адаптацыйны (уменне распазнаць ментальныя асаблівасці спажыўца паслуг і прыстасавання да іх) кампаненты;

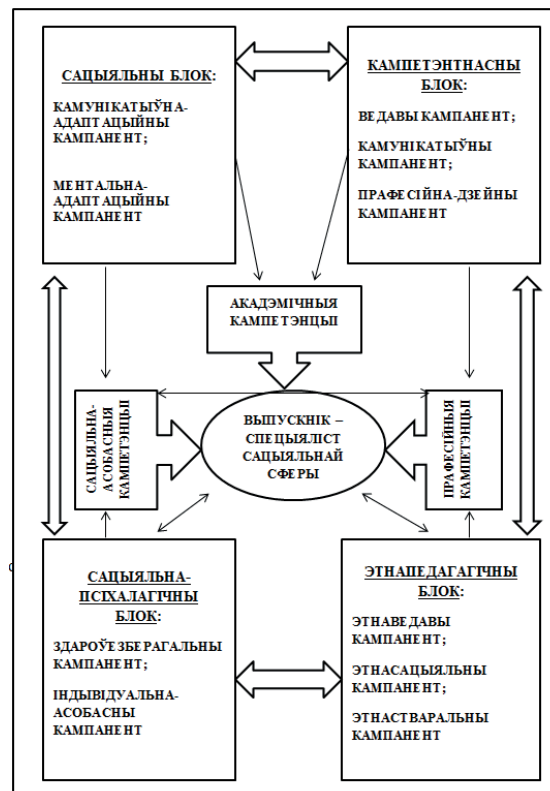
- сацыяльна-псіхалагічны блок – змяшчае здароўе-зберагальны (веды і ўменні, у тым ліку этнапедагагічныя, па асновах захавання здароўя) і індывідуальна-асобасны (асобасна арыентаваная навуковая і выхаваўчая праца са студэнтамі, індывідуальнае асобаснае развіццё з улікам спецыфікі мікрасоцыуму будучага спецыяліста, яго ментальнасці і папярэдняга сацыяльнага вопыту) кампаненты;

• этнапедагагічны блок – уключае этнасацыяльны (уяўленні аб сваёй культуры, менталітэце, традыцыях), этнастваральны (этнакампетэнцыі, карысныя ў будучай прафесійнай дзейнасці пры аказанні паслуг) і этнаведавы (веды практычных асноў этнапедагагікі) кампаненты.

Такім чынам, выхад на рэалізацыю вышэйзгаданай мадэлі падразумявае ясны перагляд праграм шэрагу навучальных дысцыплін на карысць уключэння ў лекцыйныя курсы інфармацыі з улікам спецыфікі прафесійнай падрыхтоўкі, кампанентаў вышэйзгаданай мадэлі і планаў семінарскіх заняткаў, заданняў, практыкумаў, сітуацый, кейсаў, перагляд і дапрацоўку праграм навучальных і вытворчых практык, распрацоўку адпаведных практыка-арыентаваных спекурсаў і шэрагу этнадыягностык, што будуць спрыяць фарміраванню прафесійных, сацыяльна-асобасных кампетэнцый, этнакампетэнцый будучых спецыялістаў сацыяльнай сферы для работы ў полікультурным соцыуме.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Андреев, А. Л. Компетентностная парадигма в образовании: опыт философско-методологического анализа / А. Л. Андреев // Педагогика. – 2005. – № 4. – С.19–27.
2. Краевский, В. В. Предметное и общепредметное в образовательных стандартах / В. В. Краевский, А. В. Хуторской // Педагогика. – 2003. – № 2. – С. 3–10.
3. Бауэр, Е. А. Социальная работа и социальная педагогика в эпоху глобализации / Е. А. Бауэр, В. П. Борисенков // Педагогика. – 2007. – № 1. – С.103–108.
4. Клименко, Н. Ю. Социально-педагогическая компетентность специалистов социальной сферы / Н. Ю. Клименко // Педагогика. – 2003. – № 2. – С. 22–28.
5. Социологический энциклопедический словарь. На русском, английском, немецком, французском и чешском языках / редактор-координатор академик РАН Г. В. Осипов. – М.: Издат. группа ИНФРА-М – Норма, 1998. – 488 с.
6. Образовательный стандарт высшего образования – ОСВО 1-01 01 01-2013: постановление Мин-ва образования Респ. Беларусь № 88 от 30.08.2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://naviny.org/2013/08/30/by5933.htm>.

Мал. 1. Этнапедагагічная мадэль прафесійнай падрыхтоўкі спецыялістаў сацыяльнай сферы для работы ў полікультурным соцыуме

Анотацыя

У артыкуле прапануецца аўтарская этнапедагагічная мадэль прафесійнай падрыхтоўкі будучых спецыялістаў сацыяльнай сферы для работы ў полікультурным соцыуме. Прадстаўлена ўзаемадзеянне асноўных кампанентаў мадэлі, паказаны іх уплыў на фарміраванне кампетэнцый (акадэмічных, прафесійных, сацыяльна-асобасных), а таксама на выбар мадэляў паводзін, адпаведных міжэтнічнаму ўзаемаразуменню і ўзаемадзеянню.

Summary

In this article we offer designer ethnopedagogical model of professional training of future specialists in social sphere to work in a multi-cultural society, which presents the interaction of the main components of the model, their influence on formation of competences (academic, professional, social and personal), as well as the choice of behavioural models relevant interethnic understanding and interaction.